

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Περιοδική έκδοση ιστορικῶν σπουδῶν

ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, Ἡ μετάβαση στό βυζαντινό δίκαιο □ ΕΥ. ΜΠΑΛΤΑ, Οἱ καλλιέργειες στή Σαντορίνη □ Β. ΠΡΟΝΤΖΑΣ, Τράπεζα καί τοιφεῖο □ Δ. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ, Ἡ παροικία τοῦ Λονδίνου: δημογραφία □ ΧΡ. ΒΑΡΔΑ, Στρατολογικά, δήμος Ναυπλίων □ Α. ΣΑΠΟΥΝΑΚΗ-ΔΡΑΚΑΚΗ, Ἡ ἐκπαίδευση στὸν Πειραιά □ Φ. ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ, Θεωρίες τῆς ἀναστήλωσης □ Σ. ΜΑΤΘΑΙΟΥ, Διδασκαλία τῆς ἱστορίας □ Π. ΝΟΥΤΣΟΣ, Λογοτεχνική κριτική □ Ν. ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ-Μ. ΚΑΜΟΝΑΧΟΥ, Κέρκυρα, Ἄρχεῖο Ἐγγυρίου Διαχειρίσεως □ ΧΡΟΝΙΚΟ: R. Van Boeschoten □ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ: Κ. Κωστής, Ρ. Μπενβενίστι, Α. Τσελίκας, Π. Νούτσος, Δ. Κυρτάτας, Α. Βαξεβάνογλου, Χ. Χατζηιωσήφ.

6

Ἐκ τῆς φορολογικῆς τεκμηρίου τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας:

Οἱ καλλιέργειες τῆς Σαντορίνης
τὸν 18ο αἰῶνα

Σκοπὸς μας μὲ τὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι νὰ παρουσιάσουμε τὸ δημογραφικὸ δυναμικὸ καὶ τὴ σύνθεση τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος τῆς Σαντορίνης, ὅπως συνάγονται ἀπὸ τὴ σύνθεση τοῦ φορολογικοῦ εἰσοδήματός της κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα. Ἐπίσης, ἐπιχειροῦμε νὰ διευρευνήσουμε τὴ σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἔκταση τοῦ καλλιεργούμενου χώρου καὶ στὸ προϊόν πού παράγεται ἀπὸ τὸν αὐτὸν.

Πηγὴ μας εἶναι τὸ φορολογικὸ κατάστιχο τῆς Σαντορίνης¹ τοῦ 1731, στὸ ὁποῖο

Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἐντάσσεται στὸ πλαίσιο ἐνὸς προγράμματος ἐρευνας μὲ θεματικὴ τὴς κοινότητες τῆς τουρκοκρατίας. Τὴν προβληματικὴ τῆς ἐρευνας αὐτῆς, πρόσφατα ἔχει παρουσιάσει ὁ Σπ. Ἀσδραχὰς «Φορολογικὲς καὶ περιοριστικὲς λειτουργίες τῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας», *Τὰ Ἱστορικά*, 3/5 (Ἰούνιος 1986), σ. 45-62. Τὸ ἄρθρο μας πολλὰ ὀφείλει στὴ σοφία τοῦ Η. Inalcik ὁ ὁποῖος πρόθυμα ἀκόμη μιά φορά ἐσπευσε νὰ προσφέρει τὴς γνώσεις του.

1. Τὸ κατάστιχο βρέθηκε στὸ ἀρχεῖο τῆς καθολικῆς ἐπισκοπῆς τῆς Σαντορίνης (ἀρ. καταγραφῆς 16/3/6). Εἶναι κατατεθειμένο ἐπίσης σὲ μικροφίλμ στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας. Μοῦ ἀνακοινώθηκε τὸ 1984 ἀπὸ τὸν Μέμο Τσελίκ, ἐρευνητὴ τοῦ ἀρχείου. Τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή. Τὸ κατάστιχο φέρει τὴ χρονολογία: πρῶτο δεκαήμερο τοῦ μηνὸς Reser τοῦ ἔτους Ἐγίρας 1143 (10-20 Ἰανουαρίου 1731). Οἱ διαστάσεις του εἶναι 41×17,5 cm καὶ εἶναι γραμμένο σὲ siyakat, ὅπως ἐξἄλλου ὅλα γενικῶς τὰ φορολογικὰ κατάστιχα τοῦ εἴδους του. Τὸ κατάστιχο αὐτὸ εἶναι, κατὰ πάσα πιθανότητα, ἀπόσπασμα τοῦ κατάστιχου τῶν Κυκλάδων, τὸ ὁποῖο χρονολογεῖ ὁ Β. J. Slot στὰ 1670 καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ στοιχεῖα πινακοθετοῦνται στὸ ἔργο του *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500-1718*, Nederlands Historisch Archaeologisch Instituut te Istanbul, τ. I, 1982, σ.294 καὶ 302-303. Πρέπει, ὡστόσο, νὰ σημειώσω ὅτι τὴν πινακοθέτηση τοῦ Slot ἀναγράφονται συνολικὰ οἱ ναχιγέδες τοῦ νησιοῦ καὶ ὄχι ἕνα πρὸς ἕνα τὰ χωριὰ πού τοὺς ἀποτελοῦν. Στὸ Παράρτημα τοῦ ἀρθροῦ ἐκδίδουμε τὸ κατάστιχο.

Εύαγγελία Μπαλτά

καταγράφονται μαζί με τούς φόρους και τὰ ἀγαθὰ τῶν χωριῶν τοῦ νησιοῦ, δηλαδή οἱ καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις, τὰ δένδρα, τὰ μελίτσια, οἱ μύλοι. Βασιζόμενοι στό φόρο πού πληρώνει τό χωριό, θά ἐπιχειρήσουμε νά ἀναπλάσουμε, μετά ἀπό διάφορες σταθμίσεις, τήν παραγωγή, τήν ὁποία θά συσχετίσουμε μέ τίς ἐκτάσεις τοῦ χωριοῦ προκειμένου νά φτάσουμε σέ κάποιες ἐνδείξεις στρεμματικῶν ἀποδόσεων. Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τὰ ὀθωμανικά κατάστιχα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ λείπουν οἱ πληροφορίες οἱ σχετικές μέ τήν ἔκταση τοῦ καλλιεργούμενου ἐδάφους, οἱ ἐκτιμήσεις τῆς ἔκτασης βασικῶν καλλιεργειῶν, ὅπως εἶναι τὰ δημητριακά καί τό ἀμπέλι, στηρίζονται στό ὕψος τῆς παραγωγῆς², ὅσο αὐτό μπορεῖ νά διαφανεῖ ἀπό τή φορολογία. Οἱ ἐκτιμήσεις αὐτές εἶναι ἐφικτές γιά τίς συγκεκριμένες αὐτές καλλιέργειες, διότι ἀπό τή μιά οἱ φόροι τους εἶναι ἀναλογικοί καί ἀπό τήν ἄλλη εἶναι σταθερός, ἄρα καί σταθμητός, ὁ τρόπος καλλιέργειάς τους. Στήν περίπτωση τῆς Σαντορίνης βέβαια δέν εἶναι δυνατό νά φθάσουμε σέ συμπεράσματα γιά τή στρεμματική ἀπόδοση κάθε καλλιέργειας χωριστά, διότι στό κατάστιχο καταγράφεται ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν χωραφιών (tarla). Μόνο γιά τήν ἀμπελοκαλλιέργεια κάτι τέτοιο εἶναι δυνατό, διότι τὰ στρέμματα (dönüm)³ τῶν ἀμπελιῶν εἶναι χωριστά καταγραμμένα. Πρὶν προχωρήσουμε ὁμως ἄς δοῦμε ποιά εἶναι ἡ πηγή μας καί τί δυνατότητες διερευνησῶν μᾶς δίνει ἡ φύση τοῦ ντοκουμέντου μας.

Τό κατάστιχο

Πρόκειται γιά ἀναλυτικό κατάστιχο⁴, ὅπου καταγράφονται οἱ φόροι πού εἰσπράττει ὁ τιμαριόχος ἀπό τὰ 15 χωριά τοῦ νησιοῦ (συμπεριλαμβάνεται καί τό νησί Ἐθρασία, πού οἱ φόροι του καταγράφονται μαζί μέ ἐκείνους τοῦ χωριοῦ Ἐπανωμερία⁵). Τά χωριά μέ τή σειρά πού βρίσκονται στό κατάστιχο⁶ εἶναι τὰ ἑξῆς: Σκάρος,

2. Σπ. Ἀοδραχάς, *Μηχανισμοὶ τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στήν Τουρκοκρατία (ΙΕ'-ΙΣΤ' αἰώνας)*, Θεμέλιο 1978, σ. 12.

3. Εἶναι ἴσο μέ 919 τ.μ. Βλ. J. Kabrda, «Poids et mesures employés dans les sandjaks balkaniques aux XVIe et XVIIe siècles (Contribution à la métrologie ottomane)», *Sbornik Prací Filosofické Fakulty Brněnské University*, 20, 1968, σ. 125-126 καί L. Beron «Problèmes de la métrologie dans les territoires balkaniques à l' époque de la domination ottomane (XVe-XIXe)», *Études balkaniques*, 2, 1975, σ. 24. Ἐπίσης H. Inalcik, «Rice Cultivation and the çeltükci re'âyâ System in the Ottoman Empire», *Turcica* XIV, 1982, σ. 123-124.

4. Διαφέρει ἀπό τὰ κλασικά mufassal defter στό ὅ,τι δέν συμπεριλαμβάνει ὀνομαστική καταγραφή τοῦ πληθυσμοῦ, δηλαδή τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ hane.

5. Γιά τήν ὑπαγωγή τοῦ νησιοῦ Ἐθρασία στό χωριό Ἐπανωμερία βλ. Ἰωάννη Θεοχ. Παπαμανώλη, *Ἡ νῆσος Θήρα = Σαντορίνη. Ἐντυπώσεις καί ἀναμνήσεις*, Πειραιᾶς 1932, σ. 85, ὅπου δημοσιεύεται ἓνα ἐγγραφο πού βρέθηκε στό ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Δέ Κιγάλα καί ἀφορᾶ στή Διοίκηση τῆς Θήρας τό 1669. Ἐκεῖ ἀναφέρεται: «Ἡ Νῆσος ταῦτη ἦτον πρῶτον διαμοιρασμένοι·εἰς πέντε μέρη λεγόμενα καστέλια α. τὸ Κάστρον μέ τὰ χωρεῖα του, δηλαδή Μερεβήγλη, Βουρβούλος, Φυροστεφάνη, Κοντοχόρη, Καρτεράδος καί Μεσαρία β. Ἐπάνω

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Μεροβούγλα, Φηροστεφάνι, Καρτεράδος, Κοντοχώρι, Μεσαριά, Βούρβουλος, Πύργος, Ἴαγιά Θωμάς, ἡ ἄλλη Μεσαριά, Γωνιά, Μεγαλοχώρι, Νημποριό, Ἄκρωτήρι, Ἐπανωμερία καί τό νησί Θηρασία.

Μετά τό ὄνομα τοῦ κάθε χωριοῦ καταγράφεται ἡ ἔκταση τῶν χωραφῶν καί τῶν ἀμπελιῶν, μετρημένη σέ *döñüm*. Ἐπίσης καταγράφεται, ὅπου ὑπάρχουν, ὁ ἀριθμός τῶν καρποφόρων δένδρων, τῶν κυψελῶν καί τῶν μύλων. Ἀκολουθοῦν οἱ φόροι πού βαρύνουν τό χωριό. Προηγουμένως ὁμως ὑπάρχει ἡ ἐγγραφή «Πρόσοδος δημητριακῶν ἕνα πέμπτο», δηλαδή οἱ φόροι πού ἐπονται ἀποτελοῦν τό ἕνα πέμπτο τῆς παραγωγῆς. Προτάσεται ἡ σπέντζα πού πληρώνει ὁ καταγραμμένος ἀριθμός τῶν *hane* τοῦ χωριοῦ καί στή συνέχεια ἀκολουθοῦν οἱ φόροι τῶν προϊόντων τῆς γῆς: δημητριακά (στάρι, κριθάρι, κεχρί, σουσάμι), ὄσπρια (μαυρομάτικα φασόλια καί φάβα), βαμβάκι, κρασί, φρούτα καί λαχανικά. Ὁ φόρος τῶν δημητριακῶν, ὄσπριῶν, βαμβακιοῦ καί τοῦ κρασιοῦ καταγράφεται σέ φυσικά καί χρηματικά μεγέθη. Στή συνέχεια ἐρχονται οἱ φόροι πού βαρύνουν ἄλλες ἀγροτικές ἀσχολίες (μύλοι, μελίτσια, κτηνοτροφία). Οἱ φόροι αὐτοί, ὅπως καί ἐκεῖνοι τῶν λαχανόκηπων καί τῶν καρποφόρων δένδρων, ἐκφράζονται σέ νομισματικές ἀξίες. Τέλος ἐγγράφονται ὁ φόρος γάμου (*resm-i gerdek*), ὁ φόρος μεταβίβασης ἀκινήτου καί προστίμων (*resm-i taruyi zemîn ve destbâni*). Τό κατάστιχο κλείνει μέ τήν ἀναγραφή τοῦ κατ' ἀποκοπῆν φόρου πού πληρώνουν τά 6 μοναστήρια καί τά 2 μετόχια τοῦ νησιοῦ γιά τίς καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις τους⁷.

Μεταφέρουμε στόν πίνακα 1 τά δημογραφικά καί φορολογικά στοιχεῖα τῶν χωριῶν τοῦ καταστίχου. Οἱ ἀριθμοί πού εἶναι μέσα σέ ἀγκύλες ὑπολογίστηκαν ἀπό μᾶς, γιάτί ὁ γραφέας παρέλειψε νά τούς καταγράψει⁸. Ἐπίσης στή συνολική φορολογία τοῦ κάθε χωριοῦ σημειώθηκαν οἱ διαφορές πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στά ποσά πού δίνει ὁ γραφέας καί σ' αὐτά πού προκύπτουν ἀπό τήν πρόσθεση τῶν ποσῶν τῶν ἐπιμέρους φόρων. Οἱ διαφορές εἶναι μικρές ἐκτός ἀπό κείνη τῆς Ἐπανωμερίας-Θηρασίας. Σέ σημείωση τοῦ πίνακα 1 ἐξηγοῦνται οἱ λόγοι γιά τούς ὁποίους θεωροῦμε ὅτι προέκυψε αὐτή ἡ διαφορά. Οἱ μ.ὀ. τῶν φόρων ὑπολογίστηκαν μέ βάση τά

μερία μέ Θυρασίαν ὕ. Πύργος μέ Βώθωνα, Γωνίαν καί Μεγαλοχωρεῖον δ. Ἐμποριός ε. Ἄκρωτήρι ἐκτός τά Μετόχεια ὅλα ὅπου ἔκαμναν ὡς ἕνα εἶδος καστελείου...»

6. Καταγράφω τά ὄνόματα τῶν χωριῶν, ὅπως ἀπαντῶνται στό κατάστιχο.

7. Δύο μοναστήρια εἶναι καθολικά (*efrens*). Τά μετόχια πού καταγράφονται εἶναι τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Ἄμοργου καί τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου. Βλ. ἐκδοση τοῦ καταστίχου στό Παράρτημα, ὅπου ἡ σχετική βιβλιογραφία. Γιά τό μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὑπάρχει πλούσιο ὕλικό φωτογραφημένο στή Μικροταινιοθήκη τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, Ἀρχεῖο Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, φάκ. 57, μικροταινίες 128-145. Βλ. Τ. Ε. Σκλαβενίτης, «Κατάλογος μικροταινιοθήκης. Φωτογραφήσεις ἐγγράφων, καταστίχων, χειρογράφων, ἐντύπων καί προσωπογραφῶν 1960-1980», *Τετράδια Ἐργασίας* 1, Ἀθήνα 1982, σ. 22.

8. Βλ. ἐκδοση καταστίχου, σ. 300, 302.

Εύαγγελία Μπαλτά

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Πληθυσμός και φορολογία

Χωριά	Πληθυσμός		ΔΕΚΑΤΗ (άσπρα)							ΦΟΡΟΙ		
	hale	σπέντζα	στάρι	κριθάρι	κεχρί	σουσάμι	φασόλια	φάβα	βαμβάκι	κήποι	φρούτα	κρασί
Σκάρος	123	3.075	252	11.576	260	296	1.448	1.734	609	60	771	32.640
Μεροβίγλι	25	625	21	1.120	24	36	144	168	15	20	82	1.600
Φηροστεφάνι	22	550	7	344	8	12	40	54	—	15	41	624
Καρτεράδος	62	1.550	70	3.248	72	108	408	486	246	40	127	15.936
Κοντοχώρι	38	950	63	2.864	64	96	360	432	24	20	50	13.504
Μεσσαριά	10	250	35	1.600	36	48	200	240	—	15	107	11.360
Βούρβουλος	11	275	7	464	12	24	56	72	33	15	28	1.000
Πύργος	134	3.350	154	7.184	160	240	896	1.080	471	80	1.077	43.920
Άγ. Θωμάς	35	875	84	3.840 ¹	84	132	480	576	120	20	91	22.480
Μεσσαριά	27	[675]	7	432	8	12	56	66	54	15	58	3.320
Γωνιά	56	1.400	140	6.504	144	216	816	971	141	30	281	21.760
Μεγαλοχώρι	42	1.050	56	1.377	32	48	168	204	192	40	113	4.336
Άκρωτήρι	95	2.375	252	11.720	364	396	1.464	1.758	924	50	338	17.280
Έμποριό	119	2.975	350	16.136	360	552	2.016	2.418	42	60	579	19.000
Έπανωμερία & Θηρασία	150	3.750	504	23.144	520	780	2.896	—	5.358	80	1.143	29.120
ΣΥΝΟΛΟ	949	23.725	2.002	91.553	2.148	2.996	11.448	10.259	8.229	560	4.886	237.880

Σημ.: 1. Στο κατάστιχο 2.840¹ πρόκειται όμως για λάθος του γραφέα. Στο σύνολο της φορολογίας του χωριού υπολογίζει ως δεκάτη κριθαριού τούς 3.840 άκρε.

2. Θεωρώ ότι η μεγάλη αυτή διαφορά προέκυψε διότι ο γραφέας παρέλειψε να καταγράψει τη δεκάτη φάβα, την οποία όμως συνυπολόγισε στο σύνολο της φορολογίας του χωριού. Φαίνεται περίεργο στο

πραγματικά ποσά του φόρου, με εξαίρεση την περίπτωση της φορολογικής ένότητας Έπανωμερίας-Θηρασίας⁹.

Φόροι, μέτρα, τιμές

Ποιοί είναι όμως αυτοί οι φόροι που καταγράφονται στον πίνακα 1, με ποιά σχέση παρουσιάζονται στο κατάστιχο της Σαντορίνης, τί προβλήματα μέτρων και τιμών προκύπτουν και πώς επιλύονται προκειμένου να υπολογιστεί η παραγωγή που μās ενδιαφέρει;

9. Βλ. σημ. 3 και 4 του πίνακα 1.

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

(άσπρα)			ΔΙΚΑΙΩΜΑ (άσπρα)			ΑΘΡΟΙΣΗ του		Μ.Ο. κατά hane
μύλοι	μελίσινα	χοίροι	βοσκή	γάμοι	πρόσπυμα	κατάσχιχου	έκδοση	
320	42	160	294	100	400	54.137		440,14
—	—	50	40	30	100	4.075		163
—	12	30	12	30	50	1.829		83,14
40	26	100	60	60	200	22.777		367,37
40	[6]	40	18	30	100	18.665	18.661	491,08
—	4	15	32	30	50	14.022		140,22
—	8	20	14	30	50	21.080	2.108	191,64
280	24	180	310	110	600	60.126	60.116	448,63
[40]	8	5	22	60	150	29.112	29.067	830,48
—	12	30	26	30	50	4.851		179,67
—	22	70	66	60	200	32.822	32.821	586,11
120	8	60	48	60	180	8.091	8.092	192,67
80	36	100	166	60	350	37.613	37.713	396,98
240	52	168	144	90	400	45.582		383,04
440	26	200	60	120	500	72.109	68.641 ²	480,73 ³
1.600	286	1.228	1.312	900	3.380	426.891	404.392	429,78 ⁴

χωριό¹ Έπανωμερία και στο νησί Θηρασία να μην καλλιεργούν φάβα, όταν το προϊόν αυτό άπαντάται ως σημαντική καλλιέργεια σ' όλα τα χωριά του νησιού. ²Ένας υπολογισμός δείχνει:

72.109 ακρε — 68.641 ακρε = 3.468 ακρε: 12 ακρε (τιμή φάβας) = 289 kilé.

3. Ο μ.ό. της φορολογίας υπολογίστηκε με βάση τον συνολικό φόρο του κατάσχιχου (72.109 ακρε)

4. Υπολογίστηκε με βάση τη συνολική φορολογία 407.865 ακρε.

Θά άρχισουμε από τούς φόρους τών προϊόντων γής. Για τήν παραγωγή τών δημητριακών, τών όσπρίων και του βαμβακιού ό φόρος πού πληρώνεται καταγράφεται σέ είδος και σέ χρήμα, και άποτελεί τό ένα πέμπτο, δηλαδή τό 20% τής παραγωγής σύμφωνα με τήν έγγραφή του κατάσχιχου «Πρόσοδος δημητριακών ένα πέμπτο». Η φυσική πρόσοδος τών παραπάνω προϊόντων καταγράφεται σέ δύο μέτρα: σέ κοιλά¹⁰ τής Ίσταμπούλ και σέ πινάκια¹¹. Τό κριθάρι μετριέται σέ κοιλά τής Ίστα-

10. 1 κοιλό τής Ίσταμπούλ γενικά θεωρείται ίσο με 20 όκάδες (1 όκά = 1,254χγ.), ίσο δηλαδή με 25,70 χγ. Πρβλ. J. Kabrda, ό.π., σ. 110· επίσης Η. Inalcik, «Introduction to Ottoman Metrology», *Turcica* XV, 1983, σ. 333. Σύμφωνα με γαλλικές προξενικές έκθέσεις από τήν Κωνσταντινούπολη, τόν 18ο αιώνα τό κοιλό τής Ίσταμπούλ είναι ισοδύναμο με 20-23

Εύαγγελία Μπαλιτά

μπούλ, ενώ μέτρο για τό στάρι, κεχρί, σουσάμι, φασόλια και φάβα είναι τό πινάκι. Τό κοιλό τής Ίσταμπούλ, όταν πρόκειται για κριθάρι, ισοϋται με 17-18 όκάδες. Ήπειδή δέν γνωρίζουμε τή χωρητικότητα του πινακίου τής Σαντορίνης και επιπλέον ή απόκλιση ανάμεσα στην άνωτερη και τήν κατώτερη τιμή τής κλίμακας τών γνωστών αντιστοιχιών είναι τεράστια και έπομένως αποκλείει τή λύση τής μέσης τιμής. Ξεκινήσαμε από τίς τιμές του σταριου και του κριθαριου του καταστήχου μας για νά βρούμε τή χωρητικότητα του πινακίου τής Σαντορίνης. Οί τιμές αυτές είναι 16 άσπρα για 1 κοιλό τής Ίσταμπούλ κριθάρι και 14 άσπρα για τό πινάκι σταριου. Λαμβάνοντας επιπλέον υπόψη μας ότι ή τιμή του κριθαριου πάντοτε είναι χαμηλότερη τής αντίστοιχης του σταριου, περίπου κατά 40%¹², βρίσκουμε ότι ή τιμή ενός κοιλου (τής Ίσταμπούλ) σιταριου θά έφτανε τά 26,66 άσπρα σύμφωνα πάντα με τήν τιμή τών 16 άσπρων που δίνει ή πηγή μας για τό κριθάρι.

Ή χωρητικότητα ενός τέτοιου κοιλου σιταριου είναι ίση με 20-22 όκάδες. Συνεπώς τό πινάκι τών 14 άσπρων αντιστοιχεί σέ ένα μέτρο που είναι περίπου τό μισό του κοιλου τής Ίσταμπούλ (11 όκάδες κατά μέσο όρο).

Οί τιμές του καταστήχου για τά δημητριακά και τά άσπρα είναι:

1 πινάκι στάρι = 14 άσπρα	1 πινάκι φασόλια = 16 άσπρα
1 πινάκι κεχρί = 8 άσπρα	1 πινάκι φάβα = 12 άσπρα
1 πινάκι σουσάμι = 24 άσπρα	1 κοιλό κριθάρι = 16 άσπρα

όκάδες όταν πρόκειται για στάρι και με 17-18 όκάδες στην περίπτωση του κριθαριου. Πρβλ. L. Berger, ό.π., σ. 30. Στις μετρήσεις μας στηριχθήκαμε στην τιμή τών 17 όκάδων γιατί είναι κοντά σέ μιá μαρτυρία του πρώτου μισού του 19ου αιώνα σύμφωνα με τήν όποία «ό μέσοσ όρος του βάρους ενός κοιλου θηραϊκής κριθής συνίσταται εις όκάδες 16,5...» Βλ. I. Δέ Κιγάλας, *Γενική στατιστική τής νήσου Θήρας*, Έρμούπολη 1850 σ. 83.

11. 1 πινάκιο = 40 lt = 12,800 χγ. Βλ. E. Schilbach, *Byzantinische metrologie*, Μόναχο 1970, σ. 281 και Δ. Πετρόπουλος, «Συμβολή εις τήν έρευναν τών λαϊκών μετρων και σταθμών», *Έπετηρίς του Λαογραφικου Αρχείου*, 7, 1952, σ. 66, όπου στη Νάξο 1 πινάκιο ρεβυθιών ισοϋται με 7 όκάδες. Ό Β. J. Slot, ό.π., τ.1, σ. 295-296 αναφέρει ότι ένα πινάκιο ισοϋται με 38 λίτρα, κάτι λιγότερο από τήν τιμή του E. Schilbach (40 λίτρα). Τό πινάκιο τής Σεριφου είναι 8 όκάδες. Βλ. Εύτυχία Λιάτα, *Ή Σέριφος κατά τήν τουρκοκρατία (17ος-19ος αι)*. Συμβολή στη μελέτη τών κοινωνικών και οικονομικών δομών του κοινοτικού συστήματος, (διατριβή), Ρέθυμνο 1986, σ. 129 και 152 σημ. 17. Στόν Π. Ν. Πλέσκα, *Συγκριτικοί πίνακες νομισμάτων, μετρων και σταθμών*, Κέρκυρα 1866, σ. 77, τό πινάκιο είναι ίσο με 9 όκάδες (=11,52 χγ. ή 25,411 λίτρα). Κατά μιá μαρτυρία του 1696, 1 πινάκιο ισοϋται με 40 όκάδες. Μιá άλλη μαρτυρία του 1803 τό όρίζει σέ 48 όκάδες. Στην περιοχή τής Καλαμάτας αντιστοιχούσε με 3 κοιλá τής Κωνσταντινουπόλης. Βλ. Σπ. I. Άσδραχάς, «Γαιοπρόσοδος και υποχρεωτικός έκχρηματισμός τών άγροτικών οικονομιών», *Έλληνική κοινωνία και οικονομία, η΄ και ιθ΄ αιώνας*, Αθήνα 1982, σ. 103 και 356 σημ. 27 και 28.

12. Sp. Asdrachas, «Marchés et prix du blé en Grèce au XVIIIe siècle», *Südost-Forschungen*, XXXI, 1972. Τό άρθρο μεταφρασμένο συμπεριλαμβάνεται στόν τόμο *Ή οικονομική δομή τών Βαλκανικών χωρών στα χρόνια τής όθωμανικής κυριαρχίας*, Αθήνα, Μέλισσα, 1979, σ. 572 σημ. 7. Για τόν 15ο και 16ο αι. βλ. Σπ. Άσδραχάς, *Μηχανισμοί...*, σ. 132-133.

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Τό βαμβάκι μετριέται σέ όκάδες (kiyye)¹³. Ἡ τιμὴ μιᾶς όκάς μὴ έκκοκκισμένου βαμβακιού είναι 6 άσπρα¹⁴.

Ἡ φόρος τών άμπελιών καταγράφεται στό κατάστιχό μας ώς mahsul bağat şira καί έκφράζεται σέ φυσικά καί χρηματικά μεγέθη· προφανώς πρόκειται γιά τήν καταβολή τής «δεκάτης»¹⁵ τών άμπελιών. Ἡ φυσική πρόσοδος είναι καταγραμμένη σέ μίστατα¹⁶ (1 μίστατο = 8 όκάδες). Ἡ τιμὴ τοῦ μίστατου είναι 2 άσπρα.

Τό κατάστιχο τής Σαντορίνης καταγράφει δύο άλλους φόρους πού βαρύνουν προϊόντα γής:

Φόρος λαχανόκηπων (resm-i bostan): έκφράζεται σέ νομισματικές άξίες. Ἡ φόρος αυτός, όταν δέν πρόκειται γιά δεκάτη, γνωρίζουμε ότι ποικίλλει: 2 άσπρα κατά hane ή 4 άσπρα ανά dönüm¹⁷. Ἀκριβώς γιά τό λόγο αυτό δέν είναι δυνατό νά άποκαταστήσουμε καμιά σχέση άνάμεσα στό φόρο καί τήν παραγωγή.

Φόρος καρποφόρων δένδρων (mahsul eşcar-i meyva): καθώς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στό κατάστιχό μας καταγράφεται ό αριθμός τών δένδρων, ή άναλογία τοῦ φόρου αυτού είναι 1 άσπρο γιά κάθε δένδρο¹⁸.

Οί φόροι πού βαρύνουν τήν κτηνοτροφία είναι ό resm-i otlak ađnam καί ό bidat-i hinzir ve böjik. Ἡ πρώτος είναι ό φόρος πού πληρώνει ή κοινότητα γιά τά ποσά πού εισπράττει όταν διαθέτει τά λιβάδια τής γιά τή βοσκή προβάτων¹⁹. Ἡ τιμὴ

13. Kiyge: όκά. Ἑλληνιστ. vükiyye, ükiya. Βλ. H. Inalcik, ό.π., σ. 315-316.

14. Τό 1670 ή τιμὴ μιᾶς όκάς βαμβακιού στίς Κυκλάδες είναι 6 άσπρα. Πρβλ. B. J. Slot, «Ἡ κατάλογος τών φορολογουμένων τοῦ Κάστρου τής Μήλου τό 1670», *Μηλιακά Β'*, 1985, σ. 155.

15. J. Kabrda, «Contributions à l'étude de la rente féodale dans l'empire ottoman. I. (Redevances féodales perçues sur le vin et le miel)», *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněnské University*, 10, 1963, σ. 34-36. Πρβλ. καί Σπ. Ἀσδραχάς, *Μηχανισμοί τής άγροτικής οικονομίας στήν Τουρκοκρατία (ΙΕ'-ΙΣΤ' αἰ.)*, Θεμέλιο 1978, σ. 35.

16. Μίστατο ελληνιστ. μέτρο. Ἡ χωρητικότητα τοῦ ποικίλλει κατά περιοχή (άπό 3,758 λίτρα ώς 60,094). Βλ. E. Schilbach, ό.π., σ. 141-144 καί 279. Στόν Δ. Πετρόπουλο, ό.π., σ. 81-82, ή χωρητικότητα τοῦ μίστατου κυμαίνεται άπό 6 ώς 12 όκάδες. Βλ. έπίσης J. Kabrda, «Poïds et mesures...», σ. 119-120 καί L. Beron, ό.π., σ. 138.

17. Ö. L. Barkan, ό.π., σ. 270 §18, 252§5, 320§7, 314§13, 290§1 καί J. Kabrda, «Contribution à l'étude de la rente féodale dans l'empire ottoman. III. (La dime sur les produits agricoles)», *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněnské University*, 13, 1966, σ. 60 καί σ. 72 σημ. 48.

18. Στούς κανονισμούς τοῦ Ö. L. Barkan, ό.π., σ. 391§21, 270§25 αναφέρεται ότι γιά τά φρούτα πού παράγουν οι γεωγα πρέπει νά πληρώνουν δεκάτη, χωρίς όμως νά δηλώνεται ή άναλογία. Στά κατάστιχα σπάνια συναντούμε δεκάτη σέ είδος· συνήθως ό φόρος τών φρούτων έμφανίζεται ώς δικαίωμα (resm).

19. Βλ. γιά τό θέμα αυτό Σπ. Ι. Ἀσδραχάς, «Φορολογικές καί περιοριστικές λειτουργίες τών κοινοτήτων στήν Τουρκοκρατία», *Τά Ιστορικά 3/5* (Ἰούνιος 1986), σ. 53.

Εύαγγελια Μπαλτά

του φόρου αυτού ποικίλλει. Είναι 1 πρόβατο στά 100²⁰, 1 πρόβατο στά 300²¹, 1 άσπρο ανά πρόβατο²². Στη Θάσο πλήρωναν 2 άσπρα για κάθε πρόβατο²³, στά Τρίκαλα, Λάρισα, Θήβα, Λιβαδιά, Σάλωνα, Λαμία, Άθήνα, Φάρσαλα, Μυτιλήνη 25 άσπρα για τό κοπάδι. Στην Εύβοια 17 άσπρα για τό κοπάδι και στη Ναύπακτο 15 ή 17 για τά 100 πρόβατα²⁴. Στην περίπτωση τής Σαντορίνης καθώς λείπει ό κανουνναμές δέν γνωρίζουμε μέ ποιά άναλογία πληρωνόταν αυτός ό φόρος.

Πάντως, καθώς δέν πρόκειται για τιμάριο μέ «δυό κεφάλια»²⁵, όλόκληρο τό ποσό του φόρου τό εισέπραττε ό καπουδάν πασάς. Ό φόρος τών χοίρων καταγράφεται στό κατάστιχό μας ως *bibât-i hinzir ve böjik*²⁶. Είναι ό φόρος για τούς χοίρους που έκτρέφονται στό σπίτι για νά σφαχτούν τά Χριστούγεννα. Κυμαίνεται σέ 1 ή 2 άσπρα για κάθε κεφάλι²⁷.

Δύο άλλοι φόροι που άφοροϋν σέ άγροτικές άσχολίες καταγράφονται στη Σαντορίνη του 1731: ό φόρος τών μελισσών και ό φόρος τών μύλων. Ό πρώτος είναι 2 άσπρα για κάθε κυψέλη, όπως δείχνει κάθε φορά ή σχέση του άριθμού τών κυψελών που καταγράφονται στά άγαθά του χωριού και του ποσού του φόρου που καταβάλλεται²⁸. Ός φόρο μύλων πληρώνουν 40 άσπρα για κάθε μολόπετρα²⁹, γιατί στό κατάστιχό μας σημειώνονται οι μολόπετρες του μύλου. Σ' όλες τις περιπτώσεις (έννεα) δέν άναφέρεται που άνήκουν οι μύλοι πράγμα που μός κάνει νά υποθέτουμε ότι άνήκουν στην κοινότητα³⁰.

---

20. Ö. L. Barkan, *ό.π.*, 218§8. Στόν Μοριά επίσης βλ. J. Ch. Alexander, *Towards a History of Post-Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500-circa 1600*, Άθήνα 1985, σ. 479.

21. Ö. L. Barkan, *ό.π.*, σ. 310§19, 208§11. Βλ. επίσης J. Ch. Alexander, *ό.π.*, σ. 476.

22. Ö. L. Barkan, *ό.π.*, σ. 313§7.

23. J. Kabrda, «Contribution à l' étude de la rente féodale dans l' empire ottoman. II¹. (Redevances féodales perçues sur le menu bétail et les pâturages et sur les moulins)», *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněské University*, 12, 1965, σ. 108.

24. J. Ch. Alexander, *ό.π.*, σ. 479.

25. N. Beldiceanu, *Le timar dans l' État ottoman (début XIVe - XVIe siècle)*, Βιομπεντεν 1980, σ. 36-38.

26. Για τό *resm-i böjik* (ή *resm-i büjik* κατά τόν Ö. L. Barkan) βλ. J. Ch. Alexander, *ό.π.*, σ. 487 σημ. 11 και J. Kabrda, *ό.π.*, σ. 110.

27. J. Ch. Alexander, *ό.π.*, σ. 486-487. Έπίσης J. Kabrda, *ό.π.*, σ. 110-111 και Ö. L. Barkan, *ό.π.*, σ. 285 § 45.

28. J. Kabrda, «Contribution à l' étude de la rente féodale dans l' empire ottoman, I. (Redevances féodales perçues sur le vin et le miel)», *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněské University*, 10, 1963, σ. 40-41.

29. J. Kabrda, «Contribution à l' étude de la rente féodale dans l' empire ottoman, II. (Redevances féodales perçues sur le menu bétail et les pâturages et sur les moulins)», *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněské University*, 12, 1965, σ. 112-115.

30. Σπ. Άσδραχάς, *Μηχανισμοί τής άγροτικής οικονομίας στην Τουρκοκρατία (ΙΕ' -ΙΣΤ' αιώνας)*, Θεμέλιο 1978 και E. Balta, *L'île d' Eubée à la fin du XVe siècle (d' après les*

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Τέλος πρέπει να αναφερθούμε στη σπέντζα και σέ τρεις φόρους της κατηγορίας bad-i hava³¹. Κάθε hane πληρώνει σπέντζα³² 25 άσπρα. Στο κατάστιχό μας καταγράφονται μόνο hane· δεν ξεχωρίζουν οι φορολογικές κατηγορίες bive (χήρες) και mücerred (άγαμοι) γιατί είναι υποχρεωμένες κι αυτές να πληρώνουν 25 άσπρα (άντι 6 ή 20 άσπρα αντίστοιχα). Οι τρεις φόροι της κατηγορίας bad-i hava είναι οι: resm-i gerdek, resm-i deştbâni και resm-i taruyi zemîn. Ο πρώτος είναι πίο γνωστός ως resm-i ârus ή arusane³³ και κυμαίνεται από 60 άσπρα, για γυναίκες που παντρεύονται για πρώτη φορά, ως 40 ή 30 άσπρα, όταν πρόκειται για χήρες και χωρισμένες. Αυτές οι τιμές φαίνεται να ισχύουν και στη Σαντορίνη, αν δούμε τά ποσά που καταγράφονται στον πίνακα 1. Ο resm-i deştbâni καταγράφεται μαζί με τον resm-i taruyi zemîn. Ο resm-i deştbâni³⁴ είναι ο φόρος για τά ποσά των άποζημιώσεων που εισπράττει η κοινότητα σέ περιπτώσεις που τά ζώα ενός μέλους της καταστρέψουν τίς καλλιέργειες κάποιου άλλου. Ο resm-i taruyi zemîn³⁵ είναι ο φόρος που πληρώνουν οι ραγιάδες όταν μεταβιβάζουν ένα κτήμα στά παιδιά τους ή τό πουλούν.

Σύνθεση του τιμαριωτικού εισοδήματος

Στόν πίνακα 2 διακρίναμε σέ φυσική και χρηματική πρόσοδο τούς φόρους του πίνακα 1. Κατάτάξαμε τό φόρο του κρασιού στήν κατηγορία της χρηματικής προσόδου, μολοντί υπάρχει και έγγραφη φυσικής προσόδου (άριθμός μίστατων) γιατί τόν 18ο αιώνα ο φόρος του κρασιού πληρώνεται σέ χρήμα.

Μολοντί η χρηματική πρόσοδος παρουσιάζεται να είναι διπλάσια περίπου της φυσικής, έντούτοις, όπως έμφανίζεται, άποτελεί ένα minimum. Η σύνθεση του συνολικού εισοδήματος που εισπράττει ο τιμαριώτης από τό νησί της Σαντορίνης δίνεται στόν πίνακα 3, όπου συνυπολογίζονται ο φόρος τελωνείου, διάφορα δοσίματα του νησιού και η φορολογία των μοναστηριών και μετοχιών.

---

registres n° 0.73 de la bibliothèque Cerdet à Istanbul), Παρίσι 1983, τ. II, σ. 17 (διδακτορική διατριβή).

31. B. Çetkova, *Les institutions ottomanes en Europe*, Βισμπαντεν 1978, σ. 54-55· J. Alexander, *ό.π.*, σ. 449-452.

32. H. Inalcik, «Osmanlılarda raiyyet rûsûmu» *Bellelen* XXIII/ 92 (Οκτώβριος 1959), σ. 603-608. Έπίσης D. Bojanić - Lukać, «De la nature et de l' origine de l' ispendje», *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Βιέννη 1976, σ. 9-30.

33. Ö. L. Barkan, *ό.π.*, 49§9, 4§23, 393§6, 68§35, 309§16, 285§49.

34. J. Ch. Alexander, *ό.π.*, σ. 453-454. Έπίσης Ö. L. Barkan, *ό.π.*, 22§3, 36§9, 49§8.

35. J. Ch. Alexander, *ό.π.*, σ. 432-437. Για τιμές βλ. Ö. L. Barkan, *ό.π.*, 49§7.

Εύαγγελία Μπαλτά

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Φυσική και χρηματική πρόσοδος

Φυσική πρόσοδος	Άσπρα	%
Δεκάτη σιτηρών	98.699	24,20
Δεκάτη όσπριων	25.175 ¹	6,17
Δεκάτη βαμβακιού	8.229	2,02
Σύνολο	132.103	32,39
Χρηματική πρόσοδος		
Φόροι κτηνοτροφίας	2.540	0,62
Φόροι λαχανικών/δέντρων	5.446	1,34
Φόροι μελισσιών/μύλων	1.886	0,46
Φόρος κρασιού	237.880	58,32
Σπέντζα	23.725	5,82
Διάφορα δοσίματα	4.280	1,05
Σύνολο	275.757	67,61
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	407.865	100

Σημ.: 1. 25.175 αντί 21.707 άσπρα, διότι προσθέσαμε τα 3.468 τής δεκάτης τής φάβας που πληρώνει τό χωριό Έπανωμερία μαζί με τό νησί Θηρασία. Τό ποσό αυτό δέν τό κατέγραψε ό γραφέας αλλά τό συνυπολόγισε στή συνολική φορολογία του χωριού. Πρβλ. καί σημ. 2 του πίνακα 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Σύμβαση του τιμαριωτικού εισοδήματος

Φυσική Πρόσοδος	Άσπρα	%	Άσπρα/hane
Δεκάτη σιτηρών	98.699	20,86	
Δεκάτη όσπριων	25.175	5,32	
Δεκάτη βαμβακιού	8.229	1,74	
Σύνολο	132.103	27,92	139,20
Χρηματική πρόσοδος			
Κτηνοτροφία	2.540	0,54	
Λαχανικά-καρποφόρα δένδρα	5.446	1,15	
Μελίσσια-μύλοι	1.886	0,40	
Άμπελουργία	237.880	50,28	
Σπέντζα	23.725	5,01	
Διάφορα δοσίματα	12.280	2,59	
Φόρος τελωνείου	4.000	0,84	
Φόρος μοναστηριών	53.220	11,25	
Σύνολο	340.977	72,08	359,30
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	473.080¹	100	498,50

Σημ.: 1. Τό ποσό τής συνολικής τιμαριακής προσόδου στό κατάστιχο είναι 473.085 άσπρα. Βλ. επίσης Α. Τσελίκας, «Μαρτυρίες από τή Σαντορίνη (1573-1819)», Έκθεση ιστορικών έγγραφων, Άθήνα 1985, σ. 47, έγγραφο ύπ. άρ. 40.

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Άπογραφή καλλιεργούμενων εκτάσεων και άγαθών

Στόν πίνακα 4 καταχωρήθηκαν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις, τὰ δένδρα, τὰ μελίσοια καί οί μύλοι στά χωριά τῆς Σαντορίνης, ὅπως ἀκριβῶς δίνονται στό κατάστιχο. Οί ἀριθμοί μέσα σέ ἀγκύλες συμπληρώθηκαν ἀπό μᾶς. Μερικές διορθώσεις στούς ἀριθμούς τοῦ γραφέα σημειώνονται στό ὑπόμνημα τοῦ πίνακα. Ὁ πίνακας 4 συμπληρώνει τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πίνακα 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Άπογραφή τῶν καλλιεργούμενων εκτάσεων καί τῶν ἀγαθῶν

Χωριά	Άγροί (dōnūm)	Άμπελία (dōnūm)	Δένδρα	Μύλοι	Μελίσσοια
1. Σκάρος	1808	816	771	8	21
2. Μεροβίγλι	175	40	82	—	—
3. Φηροστεφάνι	54	15	41	—	6
4. Καρτεράδος	507,5	2.980 ¹	127	1	12
5. Κοντοχώρι	448	329,5	50	1	3
6. Μεσαριά	250,5	284	107	—	2
7. Βούρβουλος	83	25	27	—	4
8. Πύργος	1.122	1.098	1.077	7	13
9. Άγ. Θωμάς	598	562	91	1	4
10. Μεσαριά	68	82	58	—	6
11. Γωνιά	1.016	543,5	281	—	11
12. Μεγαλοχώρι	214,5	[108,5]	112	3	4
13. Άκρωτήρι	1.821	433	338	2	[18]
14. Έμποριό	2.520,5	475	579	6	26
15. Έπανωμερία-Θηρασία	3.616,5	728	1.142	11	13
ΣΥΝΟΛΟ	14.302,5	8.519 ²	4.883	40	115

Σημ.: 1. Στήν πραγματικότητα 398,5 dōnūm, ἀντί 2.980 dōnūm πού κατέγραψε ὁ γραφέας, γιατί 15.936 ἄσπρα: 40 ἄσπρα = 398,4 dōnūm

2. Λόγω τῆς διαφορᾶς πού προέκυψε στόν ἀριθμό τῶν dōnūm τοῦ χωριοῦ Καρτεράδος, τό σύνολο τῶν dōnūm τῶν ἀμπελιῶν στό νησί τῆς Σαντορίνης εἶναι 5.938.

Έκταση καλλιεργούμενων γαιῶν καί πληθυσμός

Στόν πίνακα 5 πού ἀκολουθεῖ παρουσιάζεται ἡ μέση έκταση τῆς οἰκογενειακῆς καλλιέργειας στά χωριά τῆς Σαντορίνης. Πρόκειται γιά μικρές καλλιεργούμενες εκτάσεις: στήν περίπτωση τῶν χωραφιῶν τό μέσο μέγεθος κυμαίνεται ἀπό 2,45 ὡς 25,05 dōnūm. Ἡ μέση έκταση τῶν ἀμπελοκαλλιιεργειῶν ἐμφανίζεται σέ μιά συνεχή κλίμακα ἀπό 1,47 ὡς 9,70 dōnūm μέ δύο τιμές στό τέλος πολύ ὑψηλές: 16,06 καί 28,40 dōnūm.

Εύαγγελία Μπαλτά

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Μέση έκταση οικογενειακής καλλιέργειας

Χωριά	Πληθυσμός (φ.μ)	Άγροί (dönüm)		Άμπελια (dönüm)	
		Συνολική έκταση	(και) μέση έκταση	Συνολική έκταση	(και) μέση έκταση
1. Σκάρος	123	1808	14,70	816	6,63
2. Μεροβίγλι	25	175	7	40	1,60
3. Φηροστεφάνι	22	54	2,45	15	1,47
4. Καρτεράδος	62	507,5	8,18	[398,5]	6,42
5. Κοντοχώρι	38	448	11,79	329,5	8,67
6. Μεσαριά	10	250,5	25,05	284	28,40
7. Βούρβουλος	11	83	7,50	25	2,27
8. Πύργος	134	1.122	8,37	1.098	8,19
9. Άγ. Θωμάς	35	598	17,08	562	16,06
10. Μεσαριά	27	68	2,52	82	3,04
11. Γωνιά	56	1.016	18,14	543,5	9,70
12. Μεγαλοχώρι	42	214,5	5,11	[108,5]	2,57
13. Άκρωτήρι	95	1.821	19,17	433	4,56
14. Έμποριό	119	2.520,5	21,18	475	3,99
15. Έπανωμερία-Θηρασία	150	3.616,5	24,11	728	4,85
ΣΥΝΟΛΟ	949	14.302,5	15,07	5.938	6,26

Πιο αναλυτικά η κατανομή των καλλιεργούμενων γαιών και των άμπελιών στα 15 χωριά της Σαντορίνης παρουσιάζει την εξής εικόνα:

Άγροί		Άμπελια	
στρέμματα	περιπτώσεις	στρέμματα	περιπτώσεις
1-2	—	1-2	2
3-5	2	3-5	6
6-10	5	6-10	5
11-20	5	11-20	1
21+	3	21+	1

Οι διαφορές στην έκταση των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων από χωριό σέ χωριό πρέπει να άντανακλούν επίσης τή διαφοροποίηση στο έσωτερικό του κάθε χωριού.

Έκταση καλλιεργούμενων γαιών και παραγωγή

α. Χωράφια

Στόν πίνακα 6 που άκολουθεϊ καταγράφεται ή έκταση τών χωραφιών του κάθε χωριού και δίπλα τό σύνολο τής φορολογίας τών δημητριακών, όσπρίων, βαμβακιού. Συμπεριλάβαμε στό σύνολο αυτό και τό φόρο τών λαχανόκηπων και τών καρποφόρων δένδρων. Η σχέση άνάμεσα στή φορολογία αύτών τών προϊόντων και τήν

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

έκταση δίνεται σε μιά κλίμακα τῶν 8,57-10,48 ἄσπρων (μ.δ. 9,62 ἄσπρα ἀνά δῶνιμ). Σέ ἔγγραφο τοῦ 1745 πού προέρχεται ἀπό τό μετόχι τῆς μονῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στή Σαντορίνη διαβάζουμε «στρέμματα ἀπό τόν νταχριζί ὄλου τοῦ νη-σιοῦ ἀργά 15,668 [καί] 1/4. Τό στρέμμα τό ἀργό πλερώνι στά ρεάλια 1000 πού πλερό-ση τό νισί παρὰ 1 καί σολδία 18. Σολδία 26 ὁ παράς»³⁶. Δηλαδή μέ ἄλλα λόγια τό 1745 γιά ἓνα στρέμμα χωράφι οἱ Σαντορινοῖοί πληρώνουν 7,66 ἄσπρα. Ὁ Β. J. Slot στό χωριό Χάλλη τῆς Νάξου βρίσκει νά εἶναι ἡ σχέση αὐτή 6,1 ἄσπρα ἀνά πινάκι (± 1000 τ.μ.), τιμὴ πού θεωρεῖ πολὺ χαμηλὴ, ἀφοῦ στήν πεδιάδα συνήθως εἶναι 10 ἄσπρα³⁷.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Ἐκταση ἀγρῶν καί φορολογία

Χωριά	Δῶνιμ ἀγρῶν	Φόρος προϊόντων γῆς	Φόρος/ Ἐκταση
1. Σκάρος	1.808	17.006	9,40
2. Μεροβίγλι	175	1.630	9,31
3. Φηροστεφάνι	54	521	9,65
4. Καρτεράδος	507,5	4.805	9,47
5. Κοντοχώρι	448	3.973	8,87
6. Μεσαριά	250,5	2.281	9,10
7. Βούρβουλος	83	711	8,57
8. Πύργος	1.122	11.342	10,11
9. Ἁγ. Θωμάς	598	5.427	9,07
10. Μεσαριά	68	708	10,41
11. Γωνιά	1.016	9.243	9,10
12. Μεγαλοχώρι	214,5	2.230	10,40
13. Ἀκρωτήρι	1.821	17.266	9,48
14. Ἐμποριό	2.520,5	22.513	8,93
15. Ἐπανωμερία-Θηρασία	3.616,5	37.893	10,48
ΣΥΝΟΛΟ	14.302,5 ¹	137.549	9,62

Σημ.: 1. Τό 1745 «στρέμματα ἀπό τό νταχριζί ὄλου τοῦ νισιῦ ἀργά 15,668 [καί] 1/4». Βλ. μικροφίλμ ἀρ. 140, Ἀρχεῖο Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου (1961-1964) τῆς μικροταινιοθήκης τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν ὅπου γιά τό μετόχι τῆς μονῆς στή Σαντορίνη οἱ ἀρ. 128-145, βλ. Τ. Σκλαβενίτης, «Κατάλογος Μικροταινιοθήκης. Φωτογραφίες ἐγγράφων, καταστάχων, χειρογράφων, ἐντύπων καί προσωπογραφιῶν 1960-1980», *Τετράδια Ἐργασίας* 1, Ἀθήνα 1982, σ. 22.

Γιά νά ἐκτιμήσουμε ὁμως τί σημαίνει ἡ κλίμακα αὐτή συνεχίσαμε μέ ἄλλες προσεγγίσεις. Ἀπό τά συνολικά ποσά τῶν φόρων τῶν προϊόντων πού ἀναφέραμε

36. Μικροταινία ἀρ. 140, φάκ. 57 τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν (Ε.Ι.Ε.) ἀπό τό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στήν Πάτμο.

37. Β. J. Slot, *Archipelagus Turbatus...*, σ. 297.

Εύαγγελία Μπαλτά

(βλ. πίνακα 1) αναπλάσαμε την αξία της παραγωγής σε άσπρα, στηριζόμενοι στη σχέση 1/5, θεωρώντας δηλαδή ότι οι καταγραμμένοι φόροι του καταστίχου αποτελούν τό πέμπτο της παραγωγής. Από τη χρηματική αξία της παραγωγής οδηγηθήκαμε στον όγκο της έκφρασμένο σε πινάκια και κοιλά, τα όποια μετατρέψαμε σε χιλιόγραμμα. Ο πίνακας 7 συγκεντρώνει όλα τα παραπάνω στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Φορολογία και παραγωγή

Καλλιέργειες	Φόρος		Παραγωγή	
	(άσπρα)	(άσπρα)	(μέτρα)	ΧΥ.
στάρι	2.002	10.010	715 πινάκια	10.367,50
κριθάρι	91.553	457.765	28.610,31 κοιλά	609.914,50
κεχρί	2.148	10.740	1.342,50 πινάκια	19.466,25
σουσάμι	2.996	14.980	624,17 πινάκια	9.050,50
φασόλια	11.448	57.240	3.577,50 πινάκια	51.873,75
φάβα	13.727	68.635	5.719,58 πινάκια	82.934
βαμβάκι	8.229	41.145	6.857,50 όκάδες	8.599,30
ΣΥΝΟΛΟ	132.103	660.515		792.205,80

Δέν υπάρχει η δυνατότητα να γίνουν λεπτομερείς μετρήσεις που θά άφοροϋσαν την κάθε παραγωγή χωριστά, γιατί, όπως έχει ειπωθεί ήδη, στο κατάστιχο δίνεται ο συνολικός αριθμός των χωραφιών χωρίς να δηλώνεται και η καλλιέργεια. Τέλος, συσχετίσαμε τη μεικτή παραγωγή (δημητριακά, άσπρα και βαμβάκι) των 792.206 χγ. με τον συνολικό αριθμό των dönüm που δηλώνονται ως χωράφια στο κατάστιχο για να καταλήξουμε ότι ένα dönüm δίνει περίπου 56 χγ. παραγωγή. Η τιμή αυτή είναι πολύ χαμηλή και γίνεται ακόμη μικρότερη αν σκεφθούμε ότι στα 56 χγ. συμπεριλαμβάνεται και η παραγωγή άσπριών και βαμβακιού. Η παραπάνω παραγωγή δέν έπαρκει για να καλύψει τις ανάγκες της ζωάρκειας μιάς οικογένειας (οικογενειακός συντελεστής 4,5 και 200 χγ. κατά κεφαλή), γιατί η παραγωγή των 15 dönüm, που είναι η μέση έκταση μιάς οικογενειακής έκμετάλλευσης, είναι 840 χγ. και η ζωάρκεια της οικογένειας άπαιτεί τουλάχιστον 900 χγ. Αν σε αυτά τα 900 χγ. προσθέσουμε τό 20% για τη διασφάλιση της σποράς του επόμενου χρόνου και έπιπλέον ένα 20% που άπαιτεί η πληρωμή της φυσικής προσόδου, τότε υπάρχει ένα έλλειμμα της τάξης του 46,5% (—420 χγ.).

Ας δοϋμε όμως ποιά θά ήταν η «ιδανική» παραγωγή που θά κάλυπτε τη διατροφή και τις φορολογικές υποχρεώσεις του άμεσου παραγωγού (χωρίς σε αυτές να συνυπολογίζεται τό ποσό της σπέντζας και του κεφαλικού φόρου). Εφόσον δεχόμαστε ότι η φορολογία και η σπορά άποτελούν τό 40% της άκαθάριστης παραγωγής, τότε οι ανάγκες της διατροφής καλύπτουν τό υπόλοιπο 60%. Επομένως η minimum «ιδανική» παραγωγή των 15 dönüm έπρεπε να κυμαίνεται γύρω στα 1.500 χγ. Για να εξασφαλιστεί τό εισόδημα αυτό η άποδοτικότητα έπρεπε να είναι μεγαλύτερη του 1/5.

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Ἡ τιμή τῶν 56 χγ. ἀνά δόνημ εἶναι χαμηλή συσχετιζόμενη μέ ὀρισμένες μεταγενέστερες πληροφορίες γιά στρεμματικές ἀποδόσεις στή Σαντορίνη. Οἱ συγκρίσεις εἶναι νόμιμες ἐφόσον δέν ἔχει ἀλλάξει ὁ τρόπος καλλιέργειας. Τό 1841 ὁ Ι. Δέ Κιγάλας ἀναφέρει «ἐφ' ἐκάστου τετραγωνικοῦ μουζουρίου... σπεῖρεται συνήθως 7/8 κοιλοῦ κριθῆς Ἡ μέσος ὄρος τοῦ βάρους ἐνός κοιλοῦ θηραϊκῆς κριθῆς συνίσταται εἰς ὀκάδες 16,5...»³⁸. Στρηιζόμενοι στά στοιχεῖα αὐτά φτάνουμε σέ μία στρεμματική ἀπόδοση τῶν 91 χγ. περίπου, πού στήν περίπτωση τοῦ δόνημ (= 919 τ.μ.) θά σήμαινε περίπου 70 χγ., ἀν τό τετραγωνικό μουζούρι τῆς Σαντορίνης εἶναι 1200 τ.μ. Μέ βάση τά στατιστικά στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1861 ἡ μέση ἀπόδοση φθάνει τά 90 χγ.³⁹ περίπου ἀνά στρέμμα.

Ἄς δοῦμε ὁμως μήπως ἡ ἐλλειμματική αὐτή παραγωγή σιτηρῶν καί ὄσπριων, ὅπως τουλάχιστον παρουσιάζεται στό κατάστιχο, παραπληρώνεται ἀπό τήν παραγωγή τῶν ἀμπελιῶν.

β. Ἀμπέλια

Στόν πίνακα 8 καταγράψαμε τήν ἔκταση τῶν ἀμπελιῶν καί τό φόρο πού πληρώνουν τά χωριά τῆς Σαντορίνης σέ φυσικά καί χρηματικά μεγέθη. Δίπλα στά στρέμματα τῶν ἀμπελιῶν καταγράψαμε τά μίστατα πού παίρνονται ὡς φυσική πρόσοδος, στή συνέχεια τήν ἀναλογία τους σέ ὀκάδες, ὅπως ἀναγράφεται στό κατάστιχο (1 μίστατο = 8 ὀκάδες), καί τέλος τό ποσό τῆς χρηματικῆς προσόδου πού τελικά πληρώνει τό κάθε χωριό ὡς mahsul bağat şira. Δηλαδή ἡ παραγωγή ἐνός στρέμματος ἀμπελιοῦ φορολογεῖται μέ 40 ἄσπρα⁴⁰ ἢ ἀλλιῶς ἡ φυσική πρόσοδος πού βαρύνει τήν παραπάνω παραγωγή εἶναι 20 ὀκάδες ἢ 2,5 μίστατα.

Ἡ παραγωγή κρασιοῦ ἀνά δόνημ στή Σαντορίνη, ἐφόσον ὁ καταγραμμένος φόρος ἀποτελεῖ πραγματικά τό πέμπτο της, εἶναι 12,5 μίστατα (= 100 ὀκάδες). Στήν

38. Ι. Δέ Κιγάλας, *Γενική στατιστική τῆς νήσου Θήρας*, Ἐρμούπολη 1850, σ. 83.

39. Σ. Α. Σπηλιωτάκης, *Στατιστική τῆς Γεωργίας*, Ἀθήνα 1864, σ. 2-7 καί 16-17 ἀπό ὅπου ἀντλήσαμε τά στοιχεῖα πού ἀφοροῦσαν στίς καλλιεργούμενες ἐκτάσεις καί στήν παραγωγή. Ἀναλυτικά:

	στρέμματα	κοιλιά
ὄσπρια	367	1.102
σιτοκριθή	9.310	29.932
στάρι	962	2.796
κριθή	8.615	34.863
Σύνολο	19.254	68.693

40. Σέ ἔγγραφο τοῦ 1745 πού προέρχεται ἀπό τό μετόχι τῆς μονῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στή Σαντορίνη διαβάζουμε ὅτι «τό στρέμμα τό ἀμπέλι πλερώνει στά ρεάλια 1.000 παράδες 3 σολδία 10. Σολδία 26 ὀ παράς... Καί ἀμπέλι [ἀπό τόν νταχιζί ὄλου τοῦ νησιοῦ] 6.811 1/4». Ἐπομένως τό 1745 1 στρέμμα ἀμπελιοῦ φορολογεῖται μέ τό ποσό τῶν 17,62 ἄσπρων.

Εύαγγελία Μπαλτά

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Έκταση και φορολογία της αμπελοκαλλιέργειας

Χωριά	Φορολογία			Συνολική φορολογία (άσπρα)	Γ/Α	Βα/Α	Ββ/Α
	Α Άμπελια (δόνημ)	Βα μίστατα	Ββ όκάδες				
Σκάρος	816	2.040	16.320	32.640	40	2,5	20
Μεροβίγλι	40	100	800	1.600	40	2,5	20
Φηροστεφάνι	15	39	312	624	41,60	2,6	20,8
Καρτεράδος	2.980 ¹ [398]	996	7.968	15.936	5,35[40]	2,5	20
Κοντοχώρι	329,5	844	6.752	13.504	40,98	2,5	20,5
Μεσαριά	284	710	5.680	11.360	40	2,5	20
Βούρβουλος	25	62,5	500	1.000	40	2,5	20
Πύργος	1.098	2.745	21.960	43.920	40	2,5	20
Άγ. Θωμάς	562	1.405	11.240	22.480	40	2,5	20
Μεσαριά	82	207,5	1.660	3.320	40,49	2,5	20,2
Γωνιά	543,5	1.360	10.880	21.760	40,04	2,5	20
Μεγαλοχώρι	[108]	271	2.168	4.336	40	2,5	20
Άκρωτήρι	433	732,5	5.860	17.280	39,91	1,7	13,53
Έμποριό	475	1.187,5	9.500	19.000	40	2,5	20
Έπανωμερία-Θηρασία	728	1.820	14.560	29.120	40	2,5	20
ΣΥΝΟΛΟ	8.519²[5.937]	14.520	116.160	237.880	40,08	2,4	19,56

Σημ.: 1. Πρέπει να είναι 398 τα δόνημ.

2. Το σύνολο των δόνημ είναι 5.937, λόγω της διαφοράς των δόνημ του χωριού Καρτεράδος.

περίπτωση της αμπελοκαλλιέργειας ή σχέση φορολογίας και παραγωγής δεν δηλώνεται στο κατάστιχο, όπως συμβαίνει για τα δημητριακά (hâsil hums-i gallat). Η τιμή των 100 οκάδων είναι κοντά στις μετρήσεις του Ι. Δέ Κιγάλα για τις στρεμματικές αποδόσεις των αμπελιών της Σαντορίνης τό 1841⁴¹: «Τό προϊόν ενός τετραγωνικού μουζουρίου αμπελοφύτου γής συνίσταται ως εγγιστα εις τρία Ένετικά βαρέλια οίνου...». Τό ένετικό βαρέλι πού αναφέρεται είναι ίσο μέ 48 οκάδες. Σύμφωνα όμως μέ κάποιες άλλες εκτιμήσεις, όπως αυτή του γάλλου προξένου τό 1835, ή παραγωγή του κρασιού φτάνει τίς 6 βαρέλες, δηλαδή περίπου τίς 300 οκάδες κρασι⁴².

41. Ι. Δέ Κιγάλας, *δ.π.*, σ. 83. Άν τό τετραγωνικό μουζούρι στή Σαντορίνη είναι ίσο μέ 1.200^{π.μ.} τότε στά 919 τ.μ. του δόνημ αναλογούν 110,30 οκάδες.

42. «Chaque arpent de vigne de bonne qualité, bien situé, produit dans les meilleures

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Όπως είδαμε (πρβλ. πίνακα 7) η αξία της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων (έκτός του κρασιού) είναι 660.515 άσπρα και ανά δόνημ είναι 46,2 άσπρα. Καθώς δέ η μέση καλλιεργητική μονάδα αυτών των έκμεταλλεύσεων κυμαίνεται στα 15 δόνημ, αυτό σημαίνει ότι η αξία της παραγωγής της είναι 693 άσπρα. Αποδείξαμε όμως ότι αυτή η παραγωγή είναι έλλειμματική κατά 46,5%, δηλαδή τό έλλειμμα είναι της τάξεως των 322,20 άσπρων για κάθε οικογενειακή έκμετάλλευση. Μένει νά αποδειχθεί αν τό έλλειμμα αυτό καλύπτεται από τά εισοδήματα της άμπελοκαλλιέργειας. Η αξία της παραγωγής κρασιού ανά δόνημ είναι 200 άσπρα (100 όκάδες x 2 άσπρα). Καθώς η μέση καλλιεργητική μονάδα των άμπελιών στη Σαντορίνη είναι 6 δόνημ (πρβλ. πίνακα 5), η αξία της μέσης οικογενειακής καλλιεργητικής μονάδας, είναι 1200 άσπρα. Τά 960 άσπρα πού απομένουν, αν αφαιρεθεί τό 20% της φορολογίας, καλύπτουν τόσο τό έλλειμμα της καλλιέργειας δημητριακών και όσπριών (ζωάρκεια), όσο και τίς υπόλοιπες φορολογικές ύποχρεώσεις.

Επιχειρήσαμε νά αναχθούμε σέ στρεμματικές αποδόσεις έπεξεργαζόμενοι τά στοιχεία του φορολογικού καταστίχου του 1731. Τά στοιχεία αυτά ήταν η έκταση των άγρών και των άμπελιών από τή μία και από τήν άλλη ο φόρος της παραγωγής των διαφόρων καλλιεργειών. Στίς άναγωγές μας άντιμετωπίσαμε δύο κυρίως πρόβλήματα:

— Δέν γνωρίζαμε πάντα μέ σιγουριά τήν άναλογία φόρου και παραγωγής, στοιχείο άπαραίτητο για νά υπολογιστεί ο όγκος της παραγωγής, όπως π.χ. στήν περίπτωση της άμπελοκαλλιέργειας.

— Δέν ήμασταν σίγουροι πάντα για τήν ίσοδυναμία, άρα και τή σωστή μετατροπή των μέτρων της φυσικής προσόδου.

Γιά νά ξεπεραστεί τό πρώτο πρόβλημα, προκειμένου νά προχωρήσουμε στη διερεύνηση των όριων των στρεμματικών αποδόσεων, ξεκινήσαμε μέ τή σύμβαση ότι η φορολογία και στήν περίπτωση της άμπελουργίας άποτελεί τό πέμπτο της παραγωγής. Τά άποτελέσματά μας κάθε φορά τά σταθμίσαμε μέ στρεμματικές αποδόσεις του έπόμενου αιώνα, έφόσον δεχόμαστε ότι κατά βάση δέν άλλαξε η τεχνολογία και ο τρόπος παραγωγής.

Στούς διάφορους υπολογισμούς μας, όπου χρειαζόταν νά γίνει η μετατροπή κάποιου μέτρου, για τό όποιο τά στοιχεία της βιβλιογραφίας δέν έδιναν μία άπολύτως σαφή τιμή, υιοθετήσαμε άλλοτε μία μέση τιμή και άλλοτε μέ βάση τίς τιμές του καταστίχου προσπαθήσαμε νά άποκαταστήσουμε τή χωρητικότητα ενός μέτρου (βλ. περίπτωση πινακίου).

Γιά όλους αυτούς τους λόγους πρέπει νά τονιστεί ότι τό άρθρο αυτό δέν άποτελεί παρά ένα πείραμα, του όποιου τά άποτελέσματα μένουν πρós έλεγχο μέ τόν πολλαπλασιασμό των παραδειγμάτων.

Εύαγγελία Μπαλτά

---

années 6 barrils de vin... la barrique de 48 okes» βλ. Ι. Δ. Δημάκη, «Τό έμπόριο της Σύρου και η κατάσταση εις τός Κυκλάδας (Συμφώνως πρós υπόμνημα γάλλου προξένου του έτους 1835)», *Επετηρίς Έταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 4, 1964, σ. 618.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

(σ.2)

Defter-i der cezire-i Santorin

harac-i arazi-i zimmiyan-i Santorin der liva-i Değirmenlik ba emri şerif 'âlişân tahrir — hashâ-i / κατάστιχο του νησιού της Σαντορίνης. Ἀπογραφή προσόδων που προέρχονται από τή φορολογούμενη γή των ἀπίστων της Σαντορίνης, ἡ ὁποία ἀνήκει στό ξακουστό σαντζάκι τοῦ Değirmenlik (της Μήλου).

Kariye-i Iskaroj ber — mesaha-i sultânî tâbi' Santorin.

Kariye-i / Χωριό Σκάρος — ἀπό τίς σουλτανικές γαίες. Ὑπάγεται στη Σαντορίνη.

tarla dönüm 1808	bağ dönüm 816	eşcar-i müsmire aded 771	asiyab badi bab 8	küvvâre aded 21	Hâsil ispence hane 123 kiymet 3.075
hintâ binak 18 kiymet 252	şâ 'ır keyl İstanbulî 723½ kiymet 11.576	böğrülce binak 90½ kiymet 1.448	erzen binak 32½ kiymet 260	sisam binak 16½ kiymet 296 ¹	fik binak 144½ kiymet 1.734
penbe kiyye çeyirdekli 101½ kiymet 609	resm-i bostan kiymet .60	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 771	mahsûl bağat şira mistat 2.040 seman kiyye [16.320] kiymet 32.640	resm-i asiyab badi bab 8 kiymet 320	

1. Είναι 396 άσπρα διότι 16,5×24 = 396.

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

resm-i kūnvāre kiymet 42	resm-i gerdek kiymet 100	resm-i tapu-yi zemīn deştbānī kiymet 400	resm-i otlak ađnam kiymet 294	bid'at-i hinzir ve bōjik kiymet 160	Yekūn 54.137
-----------------------------------	-----------------------------------	--	---	---	-----------------

Kariye-i Merevunkla tabi' kariye-i Iskaroz / Χωριό Μεροβίγλι. Ύπάγεται στο χωριό Σκάρος.

tarla dōnūm 175	bađ dōnūm 40	eşcar-i mūsmire kiymet 82
-----------------------	--------------------	------------------------------------

Hâsil hums-i gallât / Πρόσοδος δημητριακών: 1/5.

ispence hane 25 kiymet 625	hinta binak 1½ kiymet 21	şâ'ir keyl Istanbulu 70 kiymet 1.120	bōđrūlce binak 9 kiymet 144	erzen binak 3 kiymet 24	sisam binak 1½ kiymet 36
fik binak 14 kiymet 168	mahsūl bađat şira mistat 100 seman kiyye 805 kiymet 1.600	mahsūl eşcar-i mūsmire kiymet 82	resm-i bostan kiymet 20	resm-i penbe kiyye çeyirdekli 2½ kiymet 15	resm-i otlak ađnam kiymet 40
resm-i gerdek kiymet 30	resm-i tapu-yi zemīn deştbānī kiymet 100	bid'at-i hinzir ve bōjik kiymet 50	Yekūn 4.085		

Kariye-i Firostefani tabi' kariye-i Iskaroz/Χωριό Φηροστεφάνι υπάγεται στο χωριό Σκάρος.

tarla dōnūm 54	bađ dōnūm 15	eşcar-i mūsmire aded 41	kūnvāre aded 6
----------------------	--------------------	----------------------------------	----------------------

Εύαγγελια Μπαλτά

Hâsil hums-i gallât.

ispence hane 22 kiymet 550	hinta binak ½ kiymet 7	şa'ir keyl Istanbulu 21½ kiymet 344	böğrölce binak 2½ kiymet 40	erzen binak 1 kiymet 8	sisam binak ½ kiymet 12
fik binak 4½ kiymet 54	mahsûl bağat şıra mistat 39 seman kiyye 312 kiymet 624	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 41	resm-i bostan kiymet 15	resm-i gerdek kiymet 30	resm-i küvvâre kiymet 12
resm-i tapu-yi zemîn deştbanî kiymet 50	resm-i otlak ağnam kiymet 12	bid'at-i hinzir ve böjik kiymet 30	Yekûn 1.829		

(σ.3)

Kariye-i Karterado tabî kariye-i mezbur/ Χωριό Καρτεράδος; υπάγεται στο παραπάνω άναφερόμενο χωριό.

tarla dönüm 507½	bağ dönüm 2.980 ¹	eşcar-i müsmire kiymet 127	asiyab badî bab 1	küvvâre aded 12
------------------------	------------------------------------	-------------------------------------	----------------------------	-----------------------

Hâsil hums-i gallât.

ispence hane 62 kiymet 1.550	hinta binak 5 kiymet 70	şa'ir keyl Istanbulu [203] kiymet 3.248	böğrölce binak 25 kiymet 408	erzen binak 9 kiymet 72	sisam binak 4½ kiymet 108
--	-------------------------------------	--	--	-------------------------------------	---------------------------------------

1. Λάθος του γραφέα: 398 στρέμματα στην πραγματικότητα.

Οί καλλιέργειες στη Σαντορίνη

fik binak 40½ kiymet 486	resm-i penbe kiyye çeyirdekli 41 kiymet 246	mahsûl bağat şıra mistat 996 seman kiyye 7.968 kiymet 15.936	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 127	resm-i bostan kiymet 40	resm-i gerdek kiymet 60
resm-i tapu-yi zemîn deştbanî kiymet 200	resm-i küvvâre kiymet 26	resm-i asiyab badi bab 1 kiymet 40	bid'at-i hinzir ve böjik kiymet 100	resm-i otlak ağnam kiymet 60	Yekûn 22.777

Kariye-i Kondohori tabi' kariye-i mezbur.

tarla dönüm 448	bağ dönüm 329½	eşcar-i müsmire aded 50	asiyab badi bad 1	kovan aded 3
-----------------------	----------------------	----------------------------------	----------------------------	--------------------

Hâsil hums-i gallât.

ispence hane 38 kiymet 950	hinta binak 4½ kiymet 63	şa'ir keyl Istanbolî 179 kiymet 2.864	böğrülce binak 22½ kiymet 360	erzen binak 8 kiymet 64	sisam binak 4 kiymet 96
fik binak 36 kiymet 432	resm-i penbe kiyye çeyirdekli 4 kiymet 24	mahsûl bağat şıra mistat 844 seman kiyye 6.752 kiymet 13.504	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 50	resm-i bostan kiymet 20	resm-i gerdek kiymet 30

Εὐαγγελία Μπαλᾶ

resm-i tapu-yi zemin deştbanî 100	resm-i asiyab badi 1 kiymet 40	resm-i otlak ağnam kiymet 18	bid'at-i hinzir ve bojik kiymet 40	Yekûn 18.665
--	---	--	---	-----------------

Kariye-i Mesarya diyer tabi' kariye-i mezbur.

tarla dönüm 250%	bağ dönüm 284	eşcar-i müsmire aded 107	küvväre aded 2
------------------------	---------------------	-----------------------------------	----------------------

Hâsil hums-i gallât.

ispençe hane 10 kiymet 250	hinta binak 2½ kiymet 35	şa'ir keyl Istanbolusu 100 kiymet 1.600	böğrölçe binak 12½ kiymet 200	erzen binak 4½ kiymet 36	sisam binak 2 kiymet 48
--	--------------------------------------	--	---	--------------------------------------	-------------------------------------

fik binak 20 kiymet 240	mahsûl bağat şira mistat 710 seman kiyye 7.680 kiymet 11.360	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 107	resm-i bostan kiymet 15	resm-i gerdek kiymet 30	resm-i tapu-yi zemin deştbanî kiymet 50
-------------------------------------	---	---	----------------------------------	----------------------------------	---

resm-i küvväre kiymet 4	resm-i otlak ağnam 32	bid'at-i hinzir ve böjik kiymet 15	Yekûn 14.022
----------------------------------	--------------------------------	--	-----------------

Kariye-i Vurvulu tabi' kariye-i mezbur.

tarla dönüm 83	bağ dönüm 25	eşcar-i müsmire aded 27	kovan aded 4
----------------------	--------------------	----------------------------------	--------------------

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Hâsil hums-i gallât.

ispençe hane 11 kiymet 275	hinta binak ½ kiymet 7	şa'ir keyl İstanbulusu 29 kiymet 464	böğrölçe binak 3½ kiymet 56	erjen binak 1½ kiymet 12	sisam binak 1 kiymet 24
--	------------------------------------	---	---	--------------------------------------	-------------------------------------

fik binak 6 kiymet 72	penbe kiyye çeyirdekli 5½ kiymet 33	mahsûl bağat şıra mistat 62½ seman kiyye 500 kiymet 1.000	mahsûl eşcar-i meyva kiymet 28	resm-i bostan kiymet 15	resm-i gerdek kiymet 30
-----------------------------------	--	--	--	----------------------------------	----------------------------------

resm-i tapu-yi deştbanî kiymet 50	resm-i otlağ-i ağnam kiymet 14	resm-i küvvâre kiymet 8	bid'at-i hinzir ve bojik 20	Yekûn 21.080
---	--	----------------------------------	-----------------------------------	-----------------

Kariye-i Pyrgos tabi' kariye-i mezbur.

tarla dönüm 1.122	bağ dönüm 1.098	eşcar-i müsmire 1.077	küvvâre aded 13	asiyab badi bab 7
-------------------------	-----------------------	-----------------------------	-----------------------	----------------------------

Hâsil hums-i gallât.

ispençe hane 134 kiymet 3.350	hinta binak 11 kiymet 154	şa'ir keyl İstanbulusu 449 kiymet 7.184	böğrölçe binak 56 kiymet 896	erzen binak 20 kiymet 160	sisam binak 10 kiymet 240
---	---------------------------------------	--	--	---------------------------------------	---------------------------------------

Εύαγγελια Μπαλτά

fik binak 90 kiymet 1.080	penbe kiyye çeyirdekli 78½ kiymet 471	mahsûl bağat şıra mistat 2.745 seman kiyye 21.960 kiymet 43.920	resm-i bostan kiymet 80	resm-i kûvvâre kiymet 24	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 1.077
---------------------------------------	--	--	----------------------------------	-----------------------------------	---

resm-i gerdek 110	resm-i tapu-yi zemîn deştbanî kiymet 600	resm-i asiyab badî bab 7 kiymet 280	resm-i otlağ-i agnam kiymet 310	bid`at-i hinzir ve böjik kiymet 180	Yekûn 60.126
-------------------------	--	---	--	--	-----------------

Kariye-i Aya Toma tabî kariye-i mezbur.

tarla dönüm 598	bağ dönüm 562	eşcar-i müsmire 91	kûvvâre 4	asiyab badî bab 1
-----------------------	---------------------	--------------------------	--------------	----------------------------

Hâsil hums alânî.

ispence hane 35 kiymet 875	hinta binak 6 kiymet 84	şâ`ir keyl İstanbulusu 240 kiymet 2.840	böğrülce binak 30 kiymet 480	erzen binak 10½ kiymet 84	sisam binak 5½ kiymet 132
--	-------------------------------------	--	--	---------------------------------------	---------------------------------------

fik binak 48 kiymet 576	penbe kiyye çeyirdekli 20 kiymet 120	resm-i eşcar-i müsmire kiymet 91	mahsûl bağat şıra mistat 1.405 seman kiyye 11.240 kiymet 22.480	resm-i bostan kiymet 20	resm-i kûvvâre kiymet 8
-------------------------------------	---	--	--	----------------------------------	----------------------------------

Οί καλλιέργειες στή Σαντορίνη

resm-i gerdek kiymet 60	resm-i tapu-yi zemîn deştbanî kiymet 150	resm-i otlağ-i ağnam kiymet 22	resm-i asiyab badî bab 1	bid' at-i hinzir ve böjik kiymet 5	Yekûn 29.112
----------------------------------	--	--	--------------------------------------	--	-----------------

Kariye-i Mesarya tabi' kariye-i mezbur.

tarla dönüm 68	bağ dönüm 82	eşcar-i müsmire 58	küvvâre aded 6
----------------------	--------------------	--------------------------	----------------------

Hâsil hums-i gallât.

ispençe hane 27	hinta binak ½ kiymet 7	şa'ir keyl İstanbulusu 27 kiymet 432	böğrölce binak 3½ kiymet 56	erzen binak 1 kiymet 8	sisam binak ½ kiymet 12
-----------------------	------------------------------------	---	---	------------------------------------	-------------------------------------

fik binak 5½ kiymet 66	penbe kiyye çeyirdekli 9 kiymet 54	eşcar-i müsmire kiymet 58	mahsûl bağat şıra mistat 207½ seman kiyye 1.600 kiymet 3.320	resm-i bostan kiymet 15	resm-i gerdek kiymet 30
------------------------------------	---	------------------------------------	---	----------------------------------	----------------------------------

resm-i tapu-yi zemîn deştbanî kiymet 50	resm-i küvvâre kiymet 12	resm-i otlağ-i ağnam 26	bid' at-i hinzir ve böjik kiymet 30	Yekûn 4.851
---	-----------------------------------	----------------------------------	---	----------------

Kariye-i Gonya tabi' kariye-i mezbur.

tarla dönüm 1.016	bağ dönüm 543½	eşcar-i müsmire 281	küvvâre 11
-------------------------	----------------------	---------------------------	---------------

Εύαγγελία Μπαλτά

Hâsil hums-i gallât.

ispence hane 56 kiymet 1.400	hinta binak 10 kiymet 140	şa'ir keyl Istanbolusu 406½ kiymet 6.504	böğrölce binak 51 kiymet 816	erjen binak 18 kiymet 144	sisam binak 9 kiymet 216
--	---------------------------------------	---	--	---------------------------------------	--------------------------------------

(a.5)

fik binak 81 kiymet 971	penbe kiyye çeyirdekli 23½ kiymet 141	mahsûl bağat şıra mistat 1.360 seman kiyye 10.880 kiymet 21.760	eşcar-i müsmire kiymet 281	resm-i bostan kiymet 30	resm-i gerdek kiymet 60
-------------------------------------	--	--	-------------------------------------	----------------------------------	----------------------------------

resm-i küvvare kiymet 22	resm-i tapu-i zemîn destbânî kiymet 200	resm-i otlak ağnam kiymet 66	bidat-i hinzir ve böjjik kiymet 70	Yekûn 32.822
-----------------------------------	---	--	--	-----------------

Kariye-i Migalohorio tâbi' kariye-i mezbur.

tarla dönüm 214½	bağ dönüm	eşcar-i müsmire 112	asiyab badi bab 3	küvvare 4
------------------------	--------------	---------------------------	----------------------------	--------------

Hâsil hums-i gallât.

ispence hane 42 kiymet 1.050	hinta binak 4 kiymet 56	şa'ir keyl Istanbolusu 86 kiymet 1.377	böğrölce binak 10½ kiymet 168	erzen binak 4 kiymet 32	sisam binak 3 kiymet 48
--	-------------------------------------	---	---	-------------------------------------	-------------------------------------

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

fik binak 14 kiymet 204	penbe kiyye çeyirdekli 32 kiymet 192	eşcar-i müsmire kiymet 113	mahsûl bağat şıra mistat 271 seman kiyye 2.168 kiymet 4.336	resm-i küvvare kiymet 8	resm-i bostan kiymet 40
resm-i otlak ağnam kiymet 48	resm-i asiyab badi bab 3 kiymet 120	bid'at-i hinzir ve böjik 60	resm-i tapu-i zemin deştbanî kiymet 180	resm-i gerdek kiymet 60	Yekûn 8.091

Kariye-i Nimboryoz tâbi' cezire-i mezbur.
kariye-i

tarla dönüm 2.520½	bağ dönüm 475	eşcar-i müsmire 579	asiyab badi bab 6	küvvare 26
--------------------------	---------------------	---------------------------	----------------------------	---------------

Hâsil hums-i gallât.

ispence hane 119 kiymet 2.975	hinta binak 25 kiymet 350	şa'ir keyl Istanbolusu 43 kiymet 16.136	böğrölce binak 126 kiymet 2.016	erjen binak 45 kiymet 360	sisam binak 23 kiymet 552
---	---------------------------------------	--	---	---------------------------------------	---------------------------------------

fik binak 201½ kiymet 2.418	penbe kiyye çeyirdekli 7 kiymet 42	mahsûl bağat şıra mistat 1.187½ seman kiyye 9.500 kiymet 19.000	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 579	resm-i bostan 60	resm-i gerdek kiymet 90
---	---	--	---	------------------------	----------------------------------

Εύαγγελία Μπαλτά

resm-i tapu-yi zemîn deştbanî kiymet 400	resm-i asiyab badi bab kiymet 6 240	resm-i otlak ağnam kiymet 144	bid'at-i hinzir ve böjik kiymet 168	resm-i küvvare kiymet 52	Yekûn 45.582
--	---	---	---	-----------------------------------	-----------------

Kariye-i Akrotiri tâbi' cezire-i mezbur
kariye

tarla dönüm 1821	bağ dönüm 433	eşcar-i müsmire aded 338	asiyab badi bab 2
------------------------	---------------------	-----------------------------------	----------------------------

Hâsil hums-i gallât.

ispence hane 95 kiymet 2.375	hinta binak 18 kiymet 252	şa'ir keyl Istanbulusu 732½ kiymet 11.720	bögrülce binak 91½ kiymet 1.464	erzen binak 33 kiymet 364	sisam binak 16½ kiymet 396
--	---------------------------------------	--	---	---------------------------------------	--

fik binak 146½ kiymet 1.758	penbe kiyye çeyirdekli 145 kiymet 924	mahsûl bağat şıra mistat 1.080 seman kiyye 8.680 kiymet 17.280	mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 338	resm-i bostan kiymet 50	resm-i gerdek kiymet 60
---	--	---	---	----------------------------------	----------------------------------

resm-i küvvare kiymet 36	resm-i tapusu zemîn deştbanî kiymet 350	resm-i otlak ağnam kiymet 166	resm-i asiyab badi bab 2 kiymet 80	bid'at-i hinzir ve böjik kiymet 100	Yekûn 37.613
-----------------------------------	---	---	--	---	-----------------

Kariye-i Epanomerya ve cejire-i Firaşa tabi'-i mezbur Kariye-i/ Χωριό 'Επανωμερία και
νησί Θηρασία: υπάγονται στο παραπάνω αναφερόμενο χωριό.

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

tarla dönüm 3.616½	bağ dönüm 728	eşcar-i müsmire aded 1.142	asiyab badi bab 11	küvvare 13	
Hâsil hums-i gallat.					
(σ.6)					
ispence hane 150 kiymet 3.750	hinta binak 36 kiymet 504	şa'ir keyl Istanbulusu 1.446½ kiymet 23.144	böğrülce binak 181 kiymet 2.896	erzen binak 65 kiymet 520	penbe kiyye çeyirdekli 893 kiymet 5.358
mahsûl eşcar-i müsmire kiymet 1.143	resm-i bostan kiymet 80	mahsûl bağat şıra mistat 1.820 seman kiyye 14.560 kiymet 29.120	resm-i gerdek kiymet 120	resm-i küvvare kiymet 26	resm-i tapusu zemîn deştânî kiymet 500
resm-i otlak ağnam kiymet 60	bid'at-i hinzir ve böjik kiymet 200	sisam binak 32½ kiymet 780	resm-i asiyab badi bab 11 kiymet 440	Yekûn 72.109	
mahsûl gümrük cezire-i mezbure ber vech-i emanet 4.000		bad-i hava cürüm-ü cinayet ve beytûlmâl-i gaybî ve mâl-i mefkud ve yava ve kaçkun ve müjdegânî 'abdi âbik der cezire-i mezbure ber vech-i emanet 8.000			

* Έσοδα από τό τελωνείο του παραπάνω νησιού. Σύνολο: 4.000 άσπρα.

Φόροι κατηγορίας bad-i hava: φόρος έγκλημάτων, φόρος δημοσίου θησαυροφυλακίου, έσοδα hassa του τιμαριώτη, φόρος περιουσίας άγνωστων, άγνωσμένων, ξένων και φυγάδων, φόρος για πληροφορίες άνεύρεσης σκλάβων. Συνολικά από τό παραπάνω νησί : 8.000 άσπρα.

Yekûn
12.000

Εὐαγγελία Μπαλῶ

maktú' at-i manastiran/Kat' áποκοπήν φόροι τῶν μοναστηριῶν.

maktú'	maktú'	maktú'
manastir — — efrenc der kariye-i Iskaron	arazi manastir Aya Katerin ¹ efrenc der kariye-i Iskaron	arazi manastir Aya Tiodosia ² rúmiyân der kariye-i Iskaron
Hasil hums-i gallat	Hasil hums-i gallat	Hasil hums-i gallat
fi sene	fi sene	fi sene
1.600'	4.800	2.420

Φόρος κατ' áποκοπήν τοῦ καθολικοῦ μοναστηριοῦ — — στό χωριό Σκάρος. Λαμβάνεται πρόσοδος ἑνός πέμπτου. 1.600 áσπρα ἐτησίως.

Φόρος κατ' áποκοπήν τῶν γαιῶν τοῦ καθολικοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης στό χωριό Σκάρος. Λαμβάνεται πρόσοδος ἑνός πέμπτου. 4.800 áσπρα ἐτησίως.

Φόρος κατ' áποκοπήν τῶν γαιῶν τοῦ ὀρθόδοξου μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας στό χωριό Σκάρος. Λαμβάνεται πρόσοδος ἑνός πέμπτου. 2.420 áσπρα ἐτησίως.

maktú'	maktú'	maktú'
arazi-i metoh Ayo Yorgi ³ der manastir Ayo Yani Tologo	arazi-i metoh Ayo Yorgi der manastir Panaya ⁴ der cezire-i Amirgo	arazi-i manastir Aya Katerin ⁵ der kariye-i Nimboration
der cezire-i Patmos	Hasil hums-i gallat	Hasil hums 'alan
Hasil hums-i gallat	fi sene	fi sene
fi sene	9.950	5.600
18.050		

Φόρος κατ' áποκοπήν τῶν γαιῶν τοῦ μετοχίου Ἁγίου Γεώργιος· ἀνήκει στό μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου. Λαμβάνεται πρόσοδος ἑνός πέμπτου. 18.050 áσπρα ἐτησίως.

Φόρος κατ' áποκοπήν τῶν γαιῶν τοῦ μετοχίου Ἁγίου Γεώργιος· ἀνήκει στό μοναστήρι τῆς Παναγίας στήν Ἄμοργό. Λαμβάνεται πρόσοδος ἑνός πέμπτου. 9.950 áσπρα ἐτησίως.

1. βλ. Νικολάου Στεφ. Κοκκαλάκη, « Ἡ ἐν Θήρα ἱερά μονή τῶν Δομικανιδῶν » στόν τόμο *Σαντορίνη*, ἐπιμ. Μιχαήλ Ἀντ. Δανέζη, Ἀθήνα 1971, σ. 167-168. Ἐπίσης βλ. Δανιήλ Δεναξά, ἀρχιμανδρίτη, *Ἐκκλησιαστικός ὁδηγός τῶν ἐν Θήρα καί Ἐθρασίᾳ ἱερῶν ναῶν ἀπό τῶν πρώτων χρόνων μ.Χ. μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Περὶ αὐτάσσεως τῆς Ἐπισκοπῆς καί Ἐνετοκρατίας*, Ἀθήνα 1927, σ. 50.

2. Στό ἴδιο, σ. 43.

3. Στό ἴδιο, σ. 43 καί 58· βλ. ἐπίσης τοῦ ἴδιου, *Ἡ ἱερά μητρόπολις Θήρας, οἱ Σεβ. ἐπίσκοποι καί παν. μητροπολίται αὐτῆς 1592-1931*, Πειραιῶς 1933, σ. 101.

4. Γιά τήν αὐτοκρατορική καί σταυροπηγιακή μονή τῆς Παναγίας τῆς Χοζοβιωτίσσης στήν Ἄμοργό καί τὰ μετόχια τῆς βλ. ὀ.π., σ. 83-87 καί τοῦ ἴδιου, *Ἐκκλησιαστικός ὁδηγός...*, σ. 50.

5. G. Hofmann, «Vescovadi Cattolici della Grecia. V. Thera (Santorino). Documenti con introduzione, una carta ed indici dei luoghi e delle persone», *Orientalia Christiana Analecta*, 130 (1941), σ. 12.

Οι καλλιέργειες στη Σαντορίνη

Φόρος κατ' άποκοπήν τών γαιών του μοναστηριού τής Ἁγίας Αικατερίνης στό χωριό Ἐμποριό. Λαμβάνεται πρόσοδος ενός πέμπτου. 5.600 άσπρα ετησίως.

maktú'	maktú'	
arazi-i manastir Ayo Yani	arazi-i manastir Arhangelo ¹	Yekún
Tologo der kariye-i Nimborion	tâbi' kariye-i Akrotiri	53.220
hasil hums-i gallat	hasil hums-i gallat	
fi sene	fi sene	
9.400	1.400	

Cem'an
473.139

Φόρος κατ' άποκοπήν τών γαιών του μοναστηριού του Ἁγίου Ἰωάννου του Θεολόγου στό χωριό Ἐμποριό. Λαμβάνεται πρόσοδος ενός πέμπτου. 9.400 άσπρα τό χρόνο.

Φόρος κατ' άποκοπήν τών γαιών του μοναστηριού του Ἁρχαγγέλου που υπάγεται στό χωριό Ἄκρωτήρι. Λαμβάνεται πρόσοδος ενός πέμπτου. 1.400 άσπρα ετησίως.

Σύνολο: 53.220 άσπρα.

Γενικό σύνολο: 473.139 άσπρα.

Suret-i defter-i cedit-i mufassal-i cezire-i liva-i mezbur budurki nakl olundu tahriren fi envail-i şehri Recerp ül-mürecceb sene salis ve erbain ve mie ve elf. Τό παρόν είναι αντίγραφο του νέου αναλυτικού καταστήχου του νησιού του προαναφερόμενου σαντζακίου. Γράφτηκε τό πρώτο δεκαήμερο του μήνα Ρετζέπ του έτους 1143 (10-20 Ἰανουαρίου 1731).

1. Δ. Δεναξά, Ἐκκλησιαστικός οδηγός..., σ. 49.

Εύαγγελία Μπαλτᾶ

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

aded = ἀριθμός
asiyab = μύλος
bab = μυλόπετρα
badi = άνεμόμυλος
baġ = ἄμπέλι
bagat = ἄμπέλι
bid'at-i hinzir ve bōjik = φόρος χοίρων
binak = πινάκι
bōġrūice = φασόλια
cem'an = γενικό σύνολο
çeyirdekli renbe = αύσπορο βαμβάκι
dönüm = 919 τ.μ.
erzen = κεχρί
eşcar = δέντρο
eşcar-i müsmire = όπωροφόρο
fik = φάβα
hane = σπίτι, οίκογένεια, φορολογική μονάδα
hâsil = σύνολο
hinta = στάρι
ispençe = σπέντζα
keyl = καλό

kiymet = ἄξια
kiyye = ὀκά
kovan = μελίσοια
kûnvare = μελίσοια
mahsûl = ἔσοδα
mistat = μίστατο
renbe = βαμβάκι
resm = φόρος
resm-i bostan = φόρος λαχανόκηπων
resm-i deştbanî = φόρος για τήν είσπραξη προ-
στίμων
resm-i gerdek = φόρος γάμων
resm-i otlak aġnam = φόρος βοσκής προβάτων
resm-i taruyi zemîn = φόρος για τήν έκδοση
τίτλων ιδιοκτησίας
seman = όκτώ
sisam = σουσάμι
şa'ir = κριθάρι
şira = μούστος
tarla = ἄγρός
yekûn = σύνολο